

Folldal kirkelige fellesråd
v/ kirkeverge Solveig R. Elgevasslien

Forprosjekt, rehabilitering Claus Jensen-orgel

Undertegnede var på befaring i Folldal kirke 7. April 2025 sammen med kantor Kristin Eek som er konsulent for prosjektet. Tilstede var kirkevergen, kirketjenere og den siste belgtrederen kom også innom med svært nyttig informasjon. Formålet med befaringen var å vurdere tilstanden på instrumentet og se på mulighetene for å utvide Claus Jensen orgelet, som klart er et bevaringsverdig instrument i en listeført kirke.

Vårt firma har rimelig god kjennskap til Jensen sine orgel, ikke minst gjennom restaureringen av orgelet i Tromsø Domkirke fra 1863. Orgelet i Folldal er omtrent helt likt med Jensen sitt orgel i Beitstad kirke, som vi flyttet ned fra galleriet og fram i kirken som kororgel. Beitstad-orgelet var svært tungspilt, særlig ved bruk av koppel. I forbindelse restaureringen i Tromsø eksperimenterte vi med reduksjonsplater under ventilene for å gjøre åpningstrykket mindre. Dette var svært vellykket og ble gjennomført både i Tromsø og i Ilen kirke i Trondheim på Jensen-orgelet fra 1889. Det vil nok være behov for lignende tiltak i dette instrumentet også.

Som orgelbygger har jeg lært å sette stor pris på Claus Jensen sitt håndverk og materialvalg som må sies å være på høyde med det ypperste fra 1800-tallet også i europeisk målestokk. Orgelet i Folldal føyer seg i rekkene av kulturskatter fra Claus Jensen som fortjener å bli tatt vare på, gjerne i opprinnelig stand. I sin tid var dette orgelet fullt i stand til å ledsage salmesang og kirkelige handlinger. Slike små instrument ble allerede tidlig på 1900-tallet gjerne skiftet ut med større og mer tjenlige instrument. Det er svært gledelig at Jensen-orgelet i Folldal nå ser ut til å skulle få synge i kirkerommet igjen. Vi mener det er riktig å gjøre instrumentet i stand til å bli tatt i bruk som hovedorgel i kirken. Det har sin pris gjennom tilpasninger og de endringer som må gjøres i verdifulle orgeldeler, men historien har vist at den beste måten å bevare verdifulle instrumentdeler og piper på er at de blir gjenbrukt. Ut fra det har vi funnet en måte å utvide dette instrumentet på som gjenbraker mest mulig av det opprinnelige orgelet.

Etter oppmålinger som ble foretatt er det nå laget tegninger som viser orgelhuset satt opp slik det sto på galleriet fram til det ble pakket ned. Takket være opplysninger fra belgtrederen ble den opprinnelige belgplasseringen fastlagt og det løste en liten nøtt for oss. Etter vårt besøk kom en gladmelding fra kirketjenere som hadde funnet kassebelgene på en låve. Dermed ser alle deler ut til å være til stede bortsett fra pedalklaviaturet som fortsatt mangler.

Forslag til utvidelse av orgelet slik at det kan rettferdiggjøre en langt større del av orgelmusikken som klart vil glede menighet og tilhørere:

Orgelet hadde opprinnelig ett manual med 4 register og anhangspedal pluss subb- og superkoppel.

I tillegg var de 12 dypeste tonene i Bordun 16' spillbar fra pedalklaviaturet.

Vi var nå bedt om å se på mulighetene for å utvide orgelet med ett ekstra manual og selvstendig pedalverk.

I den forbindelse vurderte vi to mulige vindlader fra Claus Jensen som kan være tilgjengelig men disse var både for plasskrevende og hadde for lite toneomfang.

Vårt forslag til utvidelse:

Disposisjon: 2 manualer C – f ^{'''}, Pedal C – d ['], 14 stemmer.

	1. Manual opprinnelig	
1	Principal 8'	C-Ds dekte trepiper, E-c' fasadepiper med trykte navn cs' – f ^{'''} innvendige piper med hånddrisset tonenavn
2	Gamba 8'	C – H dekte trepiper felles med Rørfløit 8', resten åpne metall
3	Rørfløit 8'	C – H dekte trepiper, c – f'' rørfløite, fs'' – f''' åpne piper
4	Rørfløit 4'	C – f' rørfløite, fs' – f''' åpne piper
	2. Manual nytt	
5	Bordun 16'	C – h dekte trepiper, resten dekte metallpiper. C-H gjenbruk
6	Gedakt 8'	C – H dekte trepiper, c – f'' dekt metall, fs'' – f''' åpne metall
7	Spissfløite 4'	Koniske piper av metall
8	Quinte 2 2/3'	Piper av metall
9	Waldfløite 2'	Piper av metall
10	Ters 1 3/5'	Piper av metall
11	Sedecima 1'	Piper av metall
	Pedal nytt	
12	Subbas 16'	Dekte trepiper
13	Gedakt 8'	Dekte trepiper
14	Trompet 8'	Trebeger, munnstykker med hode og blokk i tre. rekonstruert etter Claus Jensen
	Octav-Koppel	Superokravkoppel for 1. manualet
	II / I	
	I / Pedal	
	Calcanten-Vækker	Registertrekk som aktiverer en bjelle i belgrommet

Pipeverket:

Hovedverket (manual 1): Alle piper gjenbrukes.

Oververket (manual 2): Med unntak av Bordun 16' C-H som gjenbrukes, lages det nye piper. Disse rekonstrueres etter eksisterende piper fra Claus Jensen, i hovedsak fra Tromsø Domkirkes orgel fra 1863.

Pedalverket: Alle piper lages nye med forbilde i Claus Jensen sin byggemåte. Subbas og Gedakt mensureres noe større enn de eksisterende Bordun 16' pipene som gjenbrukes i oververket. Trompet 8' bygges som Jensen sin Basun 16' i Ilen kirke, men noe mindre mensur.

Alle nye metallpiper lages i legeringer nært opp til forbildene. Trepiper og beger til Trompet lages i gran. Claus Jensen brukte Teak og Mahogni i deler til tungestemmene. Om disse treslagene ikke kan skaffes i god nok kvalitet, har vi ved flere anledninger brukt Kirsebærtre til slike rekonstruksjoner.

Vindladene:

Hovedverkets vindlade restaureres mest mulig skånsomt, men på en slik måte at den vil være driftssikker i lang tid. Claus Jensen sine vindlader er både materialmessig og håndverksmessig av ypperste kvalitet, men de har ikke alle tålt de ekstreme klimaforhold som oppsto da elektrisk oppvarming av kirkene ble innført. Vi har opplevd å måtte ta vindladene helt fra hverandre grunnet dårlig lim. Tromsø-vindladene var imidlertid i svært god stand, til tross for den tørre luften i vinterhalvåret.

Oververkets vindlade lages ny med samme tonekanseller som den opprinnelige vindladen i hovedverket men blir vesentlig bredere og med langt flere stemmer.

Pedalverkets vindlade lages i to like deler. En C og en Cs vindlade plasser ved siden av hverandre slik at Trompetens C side stemmes fra framsiden og Cs siden stemmes fra baksiden

Som tidligere nevnt hadde Jensen tilgang til svært god teak og mahogni. De nye vindladene kan alternativt lages i for eksempel kirsebærtre.

Spillebord og mekanikk:

På den vedlagte tegningen sett fra siden er opprinnelige og gjenbrukte deler i blått. Nye deler er i rødt.

Klaviaturene: Det opprinnelige klaviaturet gjenbrukes som 2. manual. 1. manualens klaviatur lages nytt lik det opprinnelige men med vesentlig lengre taster. Det opprinnelige superkoppelet som lå under klaviaturet gjenbrukes under det nye 1. manual, men må få lengre vipper. Pedalklaviaturet er enda ikke funnet. Må det lages nytt kan det kopieres fra Jensen-orgelet i Beitstad.

Noterammen over klaviaturene gjenbrukes men må lages litt mindre dypt for å få plass til manualkoppelet som kommer bak noterammen slik vedlagt tegning viser. Den må også komme litt høyere for å gi plass til 2. manual. Dette kan gjøres på flere måter.

Den opprinnelige subbkoppelrammen lå nede over pedalmekanikken foran den vertikale vellerammen til manual. Vi foreslår å fjerne dette koppelet for å få plass til den nye 2. manuals mekanikken. Dette kan forsvares da det kommer en komplett Bordun 16' på 2. manual, dessuten ville tre koppel på 1. manual bli svært tungt å traktere.

2. manuals mekanikken foreslås med to vinkelbjelker som fører mekanikken bakover under den opprinnelige vertikale manualvellerammen og opp til den nye vindladen via ny velleramme.

Pedalmekanikken: Vippesettet som ligger bak pedalklaviaturet bygges om til vinkler slik Jensen hadde blant annet i Ilen. Fra vinklene går det abstrakter bakover til ei 45 grader skråstilt ramme nede på gulvet med stående veller som fører abstrakter videre ut til pedalvindladen.

Registermekanikken: Registertrekkene foreslås anordnet på begge sider av noterammen i to rekker slik Jensen ofte gjorde. Oververkets registertrekk må gå gjennom stolpene ytterst på hver side, mens hovedverket, pedalet og koplene får trekkene i eksisterende panel nærmest noterammen på hver side. Den nye registermekanikken vil i størst mulig grad lages etter forbilder men kan være nødvendig med noen deler i jern grunnet plassen i oververket.

Vindforsyningen:

Belgverkets opprinnelige plassering er nå fastlagt og det foreslås plassert litt nærmere midten av kirka. Pedalverket blir plassert i tilsvarende hus symetrisk på andre siden og bør av mekaniske og klanglige hensyn komme nærmest mulig hovedorgelet.

Belgene og betjeningsmekanismen ser ut til å være komplett og blir gjenbrukt i sin helhet. Det foreslås å bygge inn motorer som trekker belgene slik vårt firma har god erfaring med blant annet på tilsvarende orgel i Beitstad. Det er to usikkerhetsmomenter her: Det er litt liten takhøyde til motorene på galleriet. To belger har ingen utfordringer i Beitstad men om motorstyringen klarer å håndtere det langt større luftbehovet i det utbygde orgelet må vurderes. Det sikreste ville være å bruke den ene kassebelgen som magasin/ regulator for ei sentrifugalvifte. Dette har imidlertid vist seg å ha noen små klanglige utfordringer, blant annet i Hospitalkirken i Trondheim hvor vi har bygd et slikt anlegg ved restaureringen av Albrechtsen-orgelet fra 1846. I begge tilfeller vil selvsagt belgene kunne betjenes manuelt når motorer/vifte er avslått.

Kanalene: Deler av kanalsystemet er nok det opprinnelige men kanalene til belghuset er nok fra 1922 da orgelet kom til kirken. Opprinnelig sto nok belgene, som i Beitstad, inne i orgelhuset. Det må lages nye kanaler både fra belghuset og ut til pedalhuset. Disse er foreslått liggende på gulvet inne i et podium og må være rektangulære.

Orgelhuset bevares i sin helhet men det er nødvendig i lage åpninger i sidesoklene nede på gulvet for kanaler og pedalmekanikk. Det må lages 4 hull i stolpene i orgelsokkelen for de nye registertrekkene. Det må etableres en dør for å komme inn på stemmegangen mellom hovedverket og oververket. Ny bakvegg i sokkelen samt nye sidevegger til oververket bakerst over døren. Passasjen bak orgelet er drøye 70 cm bred og 215 cm høy.

De foreslåtte nye husene for pedal og belgverk bygges i en enkel utforming med spileverk i øvre del for luftsirkulasjon og klangutstråling. Husene kan males som panelet på bakveggen på galleriet.

For brødrene Torkildsen

Jann-Magnar Fiskvik